

ȘTEFAN S. GOROVEI, MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *PRINCEPS OMNI LAUDE MAIOR. O ISTORIE A LUI ȘTEFAN CEL MARE*, SUCEAVA, SFÂNTA MĂNĂSTIRE PUTNA, EDITURA MUȘATINII, 2005, 661p.

Cartea **PRINCEPS OMNI LAUDE MAIOR. O ISTORIE A LUI ȘTEFAN CEL MARE** „unică prin larga ei cuprindere – are darul de a ne face să înțelegem mai bine însemnătatea domniei lui Ștefan cel Mare pentru neamul nostru și pentru întreaga Creștinătate, la o vreme de mare cumpănă nu numai pentru Moldova, ci și pentru întreaga Europă.

Rod al unei munci stăruitoare, consacrate cunoașterii istoriei Moldovei, **PRINCEPS OMNI LAUDE MAIOR. O ISTORIE A LUI ȘTEFAN CEL MARE** este o lucrare întocmită nu numai cu rigoare științifică, dar și cu deosebită căldură a inimii, stăpânită de dragostea ridicată la rangul de cult față de slăvitul voievod. Cu toate acestea, nici tenta panegiristică, nici tonul encomiastic, care au caracterizat multe lucrări similare, nu se află în paginile acestei cărți. Cu justă măsură, se adună aici toate cunoștințele despre marele domn, fără să lipsească amănunțele pe care, deseori, istoricii le trec sub tăcere ori le rezervă studiilor socotite de *strictă specialitate*, în loc să le dea cuvenita explicare. Pentru autori, domnul Moldovei nu este doar *un militar sanctificat* (cum i s-a spus, de către unii, curând după încheierea anului comemorativ). Ci Ștefan este *sfântul strămoș*: un *om* care a respectat rânduielile vremii, ale societății și ale neamului său, un *stăpân* care a avut puterea absolută și a folosit-o fără să abuzeze de ea, judecător, învățător și apărător al oamenilor săi, un *principe* care a știut să facă la fel de bine și războiul, și pacea, iubind, peste toate, podoaba Casei Domnului” după cum sugestiv arăta Înalt Prea Sfinția Sa Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților în **Cuvânt Înainte** care deschide această carte (p. 7).

Din **Postfață** aflăm că lucrarea pe care avem onoarea să o prezentăm „s-a născut fără ca autorii ei”, distinși istorici, cadre didactice la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași „să fi avut intenția de a o scrie” (p. 547). Autorii menționează faptul că „în toamna anului 2002, ni s-a propus redactarea unui text de 40-50 de pagini, spre a înlocui capitolul despre Ștefan cel Mare dintr-o amplă sinteză de istorie românească. Pornind a-l scrie, am crezut că va fi suficient să ne adresăm cărților, studiilor și articolelor datorate celor care lucraseră pe același teren, bizuindu-ne, astfel, pe reconstituirile parțiale realizate deja și pe concluziile înaintașilor. A trebuit să constatăm, însă, că tocmai partea cea mai glorioasă a istoriei noastre medievale este neașteptat de rău cunoscută, atât în articulațiile ei majore, cât și în fixarea amănunțelor. Deși i s-au dedicat câteva monografii (de la aceea din 1904, a lui N. Iorga, până la cele apărute chiar în 2004), iar bibliografia subiectului ocupă, acum, paginile unor volume întregi, istoria lui Ștefan cel Mare se înfățișează ca un câmp vast pentru o cercetare nouă. Idei generale false ori cu totul nepotrivite, conexiuni forțate sau, din contra, nerelevante, informații trecute cu vederea, identificări greșite au dus,

inevitabil, la construcții a căror subrezenie a ieșit la iveală atunci când am încercat valorificarea lor într-o sinteză. Întâmpinând la tot pasul asemenea dificultăți, am avut de ales între a le ocoli sau a încerca lămurirea lor, prin investigații colaterale, de mai mare sau mai mică amploare. Deprinși cu un anumit fel de disciplină a muncii de cercetare, am optat pentru cea de-a doua soluție. Așa se face că mica sinteză a trebuit să cedeze locul unei cercetări mai degrabă analitice” (p. 547). Și aceasta cu atât mai mult cu cât, afirmă tot autorii „munca la această carte ne-a arătat că, din păcate, medievistica românească nu se află încă la vârsta sintezelor, atâta vreme cât etapa analizelor nu a fost depășită, nici ca profunzime, nici ca seriozitate și responsabilitate” (p. 547).

Având în vedere cele inserate mai înainte, nu ne-a mirat faptul că și structura lucrării urmează, de asemenea, un traiect original, pe care autorii îl explică la locul potrivit într-o manieră sugestivă și ea. „Cititorii obișnuiți cu structura monografiilor de domni respectată în istoriografia noastră – cu capitolele consacrate vieții economice, politicii interne, politicii externe, activității culturale etc. – vor fi, probabil, surprinși de felul cum este alcătuită cartea de față. Asumându-ne un oarecare risc, am preferat să propunem o imagine a domniei lui Ștefan cel Mare cât mai apropiată de chipul în care va fi fost ea în realitate, adică nu o structură împărțită pe paliere și pe categorii de activități, ci un întreg, cu multiple fațete, care nu se pot trata independent unele față de celelalte sau în afara contextului, și a căror succesiune este dată doar de elementul cronologic. În afară de aceasta, am socotit că, spre deosebire de monografiile *clasice*, dintr-o istorie a lui Ștefan cel Mare nu pot lipsi analizele de antropologie politică, precum acelea din cartea lui Ernst Kantorowicz despre împăratul Frederic al II-lea sau cele din cartea lui Jacques Le Goff despre regele Ludovic cel Sfânt” (p. 549).

În aceste condiții, autorii afirmă că deși „documentarea a pus probleme nebănuite” (p. 549) totuși au „dorit ca, în paginile de față, să vorbească mai ales personajele vremii și în primul rând domnul Moldovei” (p. 549).

Parcurgând **Sumarul** (p. 626-629) acestei monumentale lucrări am constatat perspectiva amplă care i se deschide cititorului asupra subiectului analizat, sugestive fiind și titlurile alese pentru cele 6 mari capitole ale cărții (numite la rândul lor *cărți*): **Răsăritul; Spre „Zările Împărătești”; Marea Politică; Marea Rugăciune; Apusul; Ștefan cel Mare, „Bunul Suveran”**, împărțite pertinent în mai multe subcapitole de mai mică sau mai mare întindere. Le vom enumera în continuare, constrânși de faptul că simpla lor trecere în revistă ne relevă bogăția de informații istorice cu care autorii au operat și pe care le-au analizat cu măiestria și profesionalismul care-i caracterizează. Astfel, **Cartea I** cuprinde informații privind: *familia* domnului moldovean (p. 9-13); *venirea la tron* (p. 13-16); *echilibrul puterilor* (p. 16-26) și *criterii de periodizare* (p. 26-30). **Cartea a II-a** insistă asupra unor aspecte privind: *hotarele Moldovei* (p. 31-32); *primii pași* (p. 32-33); *așezarea domniei și a țării* (p. 33-35); *tratatul de la Overcăuți* (p. 35-37); *prima incursiune în Transilvania* (p. 37-38); *întărirea relațiilor cu Polonia* (p. 38-40); *cruciada papei Pius al II –lea* (p. 40-42); *asediul Chilie* (p. 42-44); *cruciada lui Ștefan cel Mare* (p. 44-47); *cele dintâi danii la Muntele Athos* (p. 47-49); *căsătoria cu Evdochia de Kiev* (p. 49-50); *cruciada ortodoxă* (p. 50-51); *cucerirea Chilie* (p. 51-57); *ctitoriile începutului* (p. 57-59); *lupta de la Baia* (p. 59-70); *noile legături cu Polonia* (p.

70-72); *incursiunile din Transilvania* (p. 72-75); *sfințirea Putnei* (p. 75-76); *arderea Brăilei, a Ialomiței și a târgului Flocilor* (p. 76-77); *tăierea boierilor în târgul Vasluiului* (p. 77-79); *lupta de la Soci* (p. 79-80); *Moldova, atacată „din toate părțile”* (p. 80-83); *jurământul secuilor* (p. 83-84); *proiecte de cruciadă* (p. 84-85); *relațiile cu Uzun Hassan* (p. 85-89); *căsătoria cu Maria Asanina Paleologhina* (p. 89-92).

În **Cartea a III -a** abordarea începe cu 1473 – *an-cheie* (p. 93-98) și continuă cu *scoaterea din domnie a lui Radu cel Frumos* (p. 98-101); *încordarea relațiilor cu Poarta* (p. 101-107); *cucerirea cetății Teleajen* (p. 107-108); *solia lui Paolo Ognibene* (p. 108-109); *lupta de la Vaslui* (p. 109-117); *urmările victoriei de la Vaslui* (p. 117-127); *tratatul cu Ungaria* (p. 127-132); *relațiile cu marele cnezat al Moscovei* (p. 132-134); *memoria istorică: sărbătorirea victoriei de la Vaslui* (p. 134-140); *căderea Mangopului* (p. 140-142); *solii la Veneția și la Roma* (p. 142-147); *lupta de la Valea Albă* (p. 147-159); *înscăunarea lui Vlad Țepeș* (p. 159-168); *memoria istorică: comemorarea înfrângerii de la Valea Albă* (p. 168-173); *oastea Moldovei în lupta de la Valea Albă* (p. 173-176); *solia lui Ioannes Tzemplakon la Veneția* (p. 176-182); *moartea doamnei Maria Asanina Paleologhina* (p. 182-184); *noi proiecte de cruciadă* (p. 184-187); *pregătiri de luptă* (p. 187-191); *pacea cu Imperiul Otoman* (p. 191-194); *continuarea intervențiilor în Țara Românească* (p. 194-200); *lupta de la Râmnic* (p. 200-207); *cucerirea cetății Crăciuna* (p. 207-209); *strădanii de consolidare a dinastiei* (p. 209-213); *pierderea „prea nobilelor cetăți”* (p. 213-222); *urmările campaniei din 1484* (p. 222-225); *jurământul de la Colomeea* (p. 225-231); *lupta de la Cătlăbuga* (p. 231-235); *lupta de la Șcheia* (p. 235-238); *încheierea păcii cu Poarta* (p. 238-248).

Cartea a IV-a înfățișează în valoroase imagini o multitudine de probleme privind *activitatea cancelariei și efortul constructiv* (p. 249-257); *noua alianță cu Ungaria* (p. 257-262); *căsătoria lui Alexandru* (p. 262-264); *statutul lui Alexandru* (p. 264-271); *urmările morții regelui Matias* (p. 271-274); *acțiunea lui Muha* (p. 274-282); *relațiile cu Lituania și Ungaria* (p. 282-287); *alianța cu tătarii* (p. 287-291); *congresul de la Levoča* (p. 291-295); *începuturile picturii exterioare* (p. 295-301); *la Vaslui, după douăzeci de ani* (p. 301-304); *ctitorii domnești* (p. 304-309); *tratatul cu Lituania* (p. 309-316); *moartea lui Alexandru* (p. 316-319); *lupta din Codrîi Cozminului* (p. 319-340); *memoria istorică: sărbătorirea victoriei din Codrîi Cozminului* (p. 340-343); *criza dinastică de la Moscova* (p. 343-346); *incursiunea în Polonia* (p. 346-347); *încheierea păcii între Ungaria și Polonia* (p. 347-350); *tratatul de la Hârlău* (p. 350-354); *Moldova în noul context politic* (p. 354-358); *hotarul de pe Ceremuș* (p. 358-363); *ultima cruciadă* (p. 363-371); *conflictul dintre Lituania și marele cnezat al Moscovei* (p. 371-376); *începutul cruciadei* (p. 376-378); *Pocuția „illa terra litigiosa”* (p. 378-386); *relațiile cu turcii și tătarii* (p. 386-387); *căderea în dizgrație a domniței Elena* (p. 387-389); *tratativele pentru Pocuția* (p. 389-394); *anexarea Pocuției* (p. 394-398); *Moldova: domnul, curtea și țara* (p. 398-405); *Pocuția, „ocină și dedină”* (p. 405-407); *sfârșitul cruciadei* (p. 407-409); *încercări de rezolvare a conflictului pentru Pocuția* (p. 409-411); *discuțiile de la Cernăuți* (p. 411-415); *reocuparea Pocuției* (p. 415-417); *tratatul ungaro-otoman* (p. 417-420); *ctitoriile sfârșitului* (p. 420-422).

Cartea a V-a se apleacă asupra sfârșitului domniei și implicit vieții lui Ștefan cel Mare în subcapitolele: *boala și medicii* (p. 423-427); „și pe Ștefan voievod l-a ajuns moartea” (p. 427-430); *pretendențe și bănuieli* (p. 430-434); *monahul Simion?* (p. 434-440); *spaiene și tulburări* (p. 440-442); *Ștefan cel Mare între „Sfinții Regi”* (p. 442-448).

Cartea a VI-a conferă o notă de originalitate în plus monografiei pe care o prezentăm, printr-o abordare care trădează afinități metodologice (ingenios raportate la specificul unui studiu de istorie medievală românească) cu unele lucrări marcante ale istoriografiei medievale europene, fiind structurată în subcapitolele: *luptătorul* (p. 449-456); *diplomatul și făcătorul de pace* (p. 456-460); *învățătorul și judecătorul* (p. 460-468); *suveranul evlavios* (p. 468-476); *suveranul Sfârșitului Lumii* (p. 476-485); *timpul și spațiul unui suveran* (p. 485-491); *orizonturi* (p. 491-497); *cuvinte* (p. 497-503); *gesturi* (p. 503-512); *modele* (p. 512-516); *portrete* (p. 616-521); *steme* (p. 521-528); *titluri* (p. 528-538); *Stephanus ille Magnus, suveranul ideal* (p. 538-546).

Volumul mai cuprinde: **Abrevieri** (p. 552-554); o bogată **Bibliografie** (p. 555-597); precum și un util **Indice** (p. 598-625). De asemenea, remarcăm cele 31 de pagini de final unde sunt reproduse valoroase „imagini grupate tematic” care întregesc textul cărții. „Sunt, mai întâi, portretele cunoscute și mai puțin cunoscute, contemporane și de mai târziu, originale sau refăcute ale lui Ștefan cel Mare și ale unor membri ai familiei sale, rânduite după criteriul cronologic. Urmează stemele folosite de Ștefan în răstimpul 1470-1502 și, spre comparație, stema regelui Matias al Ungariei. Ultima secțiune este constituită din portretele și mormintele unora dintre contemporanii cu care domnul Moldovei a avut relații (domni ai Țării Românești, suverani ai Ungariei, Poloniei, Lituaniei, Moscovei, Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, papi, dogi ai Veneției și sultani), dar și din locuri văzute de solii lui Ștefan: basilica San Pietro din Vatican în forma ei veche sau piața San Marco din Veneția” (p. 550).

Această impresionantă lucrare dedicată lui Ștefan cel Mare este, fără nici o îndoială, o realizare științifică fără precedent în peisajul istoriografic românesc. Trebuie să remarcăm aici, mai mult decât oriunde altundeva, faptul că dacă *marele* și, de ceva vreme și *sfântul* domn al Moldovei (canonizat de Biserica Ortodoxă Română sub numele: *Dreptcredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfânt*) avea nevoie de un asemenea studiu monografic, acesta și-a găsit în cei doi distinși istorici ieșeni, Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, cei mai potriviți autori, în condițiile interesului constant manifestat de către aceștia pentru istoria medievală românească (cei doi fiind de altfel și semnatarii altor remarcabile studii științifice despre Ștefan cel Mare, care au premers acest volum) precum și prestigiului de care se bucură printre istoricii medievști.

Anton Coșa